

ESHITISHDA NUQSONI BO‘LGAN O‘QUVCHILARDA YOZMA MATN TUZISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

Baxodirova Asila Baxodir qizi,

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti, Maxsus pedagogika(Surdopedagogika) yo‘nalishi magistranti

Abdullaeva Maftuna Muxitdinovna,

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti, Surdopedagogika va maxsus pedagogikaning klinik asoslari kafedrasi inklyuziv o‘qituvchisi PhD, dotsent v.b.

Annotatsiya. Mazkur maqolada eshitishda nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarda yozma nutqni shakllantirish va rivojlantirish muammolari hamda ularni bartaraf etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda inkluziv ta‘lim sharoitida yozma matn tuzish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv yondashuvlar hamda differensial ta‘lim imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: eshitishda nuqson, yozma nutq, matn tuzish, inkluziv ta‘lim, pedagogik texnologiya, kommunikativ kompetensiya, AKT, interaktiv metodlar.

Abstract. This article analyzes the problems of forming and developing written speech in students with hearing impairments and the role of modern pedagogical technologies in eliminating them. The study substantiates innovative methods, information and communication technologies, interactive approaches and differential education opportunities aimed at developing written text composition skills in inclusive education.

Keywords: hearing impairment, written speech, text composition, inclusive education, pedagogical technology, communicative competence, ICT, interactive methods.

Аннотация. В данной статье анализируются проблемы формирования и развития письменной речи у учащихся с нарушениями слуха и роль современных педагогических технологий в их устранении. В исследовании обосновываются инновационные методы, информационно-коммуникационные технологии, интерактивные подходы и возможности дифференцированного образования, направленные на развитие навыков письменного сочинения в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: нарушение слуха, письменная речь, сочинение текста, инклюзивное образование, педагогические технологии, коммуникативная компетентность, ИКТ, интерактивные методы.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim tizimida inkluziv yondashuvni rivojlantirish global pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Bu yondashuv har bir o‘quvchining individual xususiyatlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta‘lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Ayniqsa, eshitishda nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni ta‘lim tizimiga samarali integratsiya qilish, ularning ijtimoiy moslashuvi va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb pedagogik muammolaridan biri hisoblanadi. Chunki ushbu toifadagi o‘quvchilarda nutqiy faoliyatning etarli darajada shakllanmaganligi ularning nafaqat bilim olish jarayoniga, balki jamiyat bilan o‘zaro munosabatlariga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

Eshitish analizatorining etarli darajada faoliyat yuritmasligi natijasida o'quvchilar til birliklarini tabiiy yo'l bilan egallash imkoniyatidan qisman mahrum bo'ladilar. Bu esa, o'z navbatida, og'zaki nutqning sust rivojlanishiga olib keladi. Og'zaki nutqning rivojlanishidagi kamchiliklar esa yozma nutq faoliyatida ham aks etadi. Xususan, bunday o'quvchilarda lug'at boyligining chegaralanganligi, grammatik shakllarni to'g'ri qo'llay olmaslik, gaplar o'rtasidagi mantiqiy bog'lanishning etishmasligi, matnning kompozitsion tuzilishini saqlashda qiyinchiliklar kabi muammolar kuzatiladi. Natijada ular o'z fikrlarini yozma shaklda erkin va izchil bayon etishda muayyan to'siqlarga duch keladilar.

Yozma nutq esa inson tafakkurining muhim ko'rinishlaridan biri bo'lib, unda fikrning aniqligi, izchilligi va mantiqiyliги alohida ahamiyat kasb etadi. Yozma matn tuzish ko'nikmasi nafaqat tilni bilish darajasini, balki shaxsning fikrlash qobiliyati, tahlil qilish va umumlashtirish malakalarini ham namoyon etadi. Shu bois eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma nutqni rivojlantirish nafaqat lingvistik, balki kognitiv va ijtimoiy rivojlanishning ham muhim omili hisoblanadi.

Mazkur toifadagi o'quvchilarda yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, an'anaviy o'qitish metodlari ko'p hollarda etarli samarani bermaydi. Chunki ular ko'proq eshitish orqali qabul qilishga asoslangan bo'ladi. Shu sababli ta'lim jarayonida vizual, kinestetik va multimodal yondashuvlarni qo'llash zarurati yuzaga keladi. Bu esa o'z navbatida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etishni taqozo etadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv metodlar, vizual modellashtirish hamda differensial yondashuvlar o'quvchilarning o'quv faoliyatini faollashtirish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va bilimlarni samarali o'zlashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun vizual axborot asosida o'qitish, grafik organayzerlar, multimediali resurslar va interaktiv topshiriqlar yozma nutqni rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma nutqni rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya va maxsus ta'lim sohalarida keng o'rganilgan. Ushbu muammo bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar yozma nutqning shakllanishi til, tafakkur va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Xususan, L.S. Vigotskiy nutq va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab, nutq rivoji kognitiv jarayonlarning shakllanishida hal qiluvchi omil ekanligini ta'kidlaydi [1, 45-bet]. Olimning fikricha, yozma nutq og'zaki nutqqa nisbatan murakkabroq faoliyat turi bo'lib, u ongli ravishda tashkil etiladi va maxsus o'qitishni talab qiladi [1, 52-bet]. Bu qarashlar eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma nutqni rivojlantirishning metodik asoslarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maxsus pedagogika sohasida olib borilgan tadqiqotlarda eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning nutqiy rivojlanishida vizual vositalarning ustuvorligi alohida qayd etiladi. Jumladan, L. Nurmuhamedova yozma nutqni shakllantirishda ko'rgazmali vositalar, grafik sxemalar va modellashtirish usullaridan foydalanish samarali ekanligini ta'kidlaydi [2, 78-bet]. Shuningdek, muallif eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda lug'at boyligini oshirish yozma nutq rivojining asosiy sharti ekanligini ko'rsatadi [2, 83-bet].

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish masalalari R. Ishmuhamedov va A. Abduqodirov tomonidan atroflicha o'rganilgan. Ularning fikricha, interaktiv metodlar va innovatsion yondashuvlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirib, bilimlarni samarali o'zlashtirishga xizmat qiladi [3, 112-bet]. Ayniqsa, "klaster", "insert" va "aqliy hujum" kabi metodlar yozma matn tuzishda g'oyalarni tizimlashtirish imkonini beradi [3, 118-bet].

Xorijiy tadqiqotchilar ham mazkur muammoni keng o'rgangan. R. Mayer multimedia ta'lim nazariyasida vizual va verbal axborotni uyg'un holda taqdim etish o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirishini ilmiy asoslaydi [4, 67-bet]. Bu yondashuv eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun ayniqsa dolzarb bo'lib, ular uchun vizual materiallar asosiy axborot manbai hisoblanadi.

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan inkluziv ta'lim bo'yicha tavsiyalarda ham barcha o'quvchilar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish, individual ehtiyojlarni hisobga olish va mos pedagogik texnologiyalarni qo'llash zarurligi ta'kidlanadi [5, 24-bet]. Ushbu hujjatlarda eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun moslashtirilgan o'quv materiallari va innovatsion metodlardan foydalanish muhimligi alohida qayd etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma matn tuzish ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni kompleks yondashuv asosida o'rganildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy usullar uyg'unligiga tayandi.

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil metodi orqali pedagogik, psixologik va maxsus adabiyotlar o'rganildi hamda muammoning ilmiy asoslari aniqlashtirildi. Kuzatish metodi yordamida o'quvchilarning yozma nutq faoliyati va o'zlashtirish darajasi tahlil qilindi. Pedagogik tajriba-sinov metodi asosida zamonaviy pedagogik texnologiyalar (AKT, interaktiv metodlar, vizual modellashtirish) amaliyotga joriy etildi.

Shuningdek, solishtirma tahlil orqali tajriba va nazorat guruhlarining natijalari qiyoslandi, statistik tahlil yordamida olingan natijalar umumlashtirildi. Tadqiqot ikki bosqichda – diagnostik va tajriba-amaliy bosqichlarda amalga oshirildi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning yozma nutqi o'ziga xos psixolingvistik va pedagogik xususiyatlarga ega bo'lib, ularning nutqiy rivojlanishi eshitish faoliyatining cheklanganligi bilan bevosita bog'liqdir. Eshitish orqali til birliklarini tabiiy qabul qilish imkoniyatining etishmasligi natijasida bu toifadagi

o'quvchilarda nutqning barcha komponentlari – fonetik, leksik va grammatik jihatlar to'liq shakllanmaydi. Bu holat esa yozma nutqda ham o'z aksini topadi.

Avvalo, bunday o'quvchilarda lug'at boyligining chegaralanganligi kuzatiladi. Ular kundalik hayotda kam qo'llaniladigan so'z va iboralarni etarli darajada o'zlashtira olmaydi. Natijada yozma matnda so'zlarning takrorlanishi, sinonimlardan kam foydalanish va fikrni aniq ifodalashda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Lug'at zahirasiining kamligi matn mazmunining kambag'al va sodda bo'lishiga olib keladi.

Ikkinchidan, grammatik tuzilmalarning shakllanishida muammolar mavjud bo'ladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar ko'pincha so'zlarning grammatik shakllarini noto'g'ri qo'llaydi, gap qurilishida sintaktik xatolarga yo'l qo'yadi. Masalan, so'z tartibining buzilishi, kelishik qo'shimchalarini noto'g'ri ishlatish, fe'l zamonlarini aralashtirib yuborish kabi holatlar tez-tez uchraydi. Bu esa matnning grammatik jihatdan to'g'ri va tushunarli bo'lishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Uchinchidan, yozma nutqda mantiqiy izchillikning etarli darajada shakllanmaganligi ko'zga tashlanadi. O'quvchilar fikrlarni ketma-ketlikda bayon qilishda qiynaladilar, gaplar o'rtasida semantik bog'liqlikni ta'minlay olmaydilar. Natijada matn parcha-parcha, tizimsiz va umumiy mazmundan uzilgan ko'rinishda bo'lishi mumkin.

Shuningdek, matn kompozitsiyasini tuzishdagi qiyinchiliklar ham muhim xususiyatlardan biridir. Ko'plab o'quvchilar kirish, asosiy qism va xulosa qismlarini ajratib yozishda, matnni rejalashtirishda va fikrni umumlashtirishda muammolarga duch keladilar. Bu esa ularning yozma nutqida strukturaviy yaxlitlikning buzilishiga olib keladi.

Yana bir muhim jihat – fikrni ifodalashda soddalik va qisqalikning ustunligi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar odatda qisqa va sodda gaplardan foydalanadi, murakkab gap tuzishdan qochadi. Bu esa ularning nutqini tushunarli qilgan holda, mazmunan chuqurlik va ifoda boyligini cheklaydi.

Bundan tashqari, bunday o'quvchilarda yozma nutq ko'proq vizual va amaliy tajribaga tayanadi. Ya'ni ular rasm, sxema, jadval kabi ko'rgazmali vositalar asosida matn tuzishda ancha muvaffaqiyatli bo'ladi. Vizual tayanch mavjud bo'lganida ularning fikrni ifodalash qobiliyati sezilarli darajada yaxshilanadi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma nutqni rivojlantirish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur texnologiyalar ta'lim jarayonini samarali, tizimli va o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan tarzda tashkil etishga xizmat qiladi. An'anaviy o'qitish usullaridan farqli ravishda, zamonaviy yondashuvlar o'quvchining faolligini oshiradi, uning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda bilimlarni chuqurroq o'zlashtirish imkonini yaratadi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun ta'lim jarayonida vizual qabul qilish ustuvor hisoblanganligi sababli zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ayniqsa, axborot-kommunikatsiya vositalari katta didaktik imkoniyatlarga ega. Multimedia materiallari, interaktiv taqdimotlar, video va animatsiyalar orqali o'quvchilarga axborotni tushunarli va

qiziqarli shaklda etkazish mumkin. Bu esa yozma nutqni shakllantirishda asos bo'ladigan tasavvurlarni kengaytiradi va matn mazmunini boyitadi.

Shu bilan birga, interaktiv metodlarga asoslangan texnologiyalar o'quvchilarning o'quv jarayonidagi ishtirokini faollashtiradi. Bunday yondashuvda o'quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadi. Fikr almashish, g'oyalarni tizimlashtirish, muhokama qilish jarayonlari yozma nutqni rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Natijada o'quvchilar matn tuzishda mantiqiylik va izchillikka erishishni o'rganadilar.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar shuningdek differensial va individual yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi. Har bir o'quvchining nutqiy rivojlanish darajasi turlicha bo'lganligi sababli topshiriqlarni moslashtirish, ularning imkoniyatlariga qarab murakkablik darajasini belgilash muhim hisoblanadi. Bu esa yozma nutqni bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi.

Vizual modellashga asoslangan texnologiyalar ham yozma matn tuzish ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Turli sxemalar, grafik organayzerlar, reja va diagrammalar yordamida o'quvchilar matnning tuzilishini tushunib oladi, fikrlarini tartibga soladi va izchil bayon etishga o'rganadi. Bunday yondashuv ayniqsa eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun qulay bo'lib, ular uchun vizual tayanch muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Qiziqarli va interaktiv topshiriqlar ularni faol ishlashga undaydi, o'z fikrini yozma shaklda ifodalashga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Natijada yozma nutq ko'nikmalari nafaqat shakllanadi, balki mustahkamlanadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning yozma nutqni rivojlantirishdagi o'rni

Pedagogik texnologiya turi	Mazmuni	Yozma nutqqa ta'siri
Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)	Multimedia, video, animatsiya va interaktiv taqdimotlardan foydalanish	O'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, matn mazmunini boyitadi, fikrni aniq ifodalashga yordam beradi
Interaktiv metodlar	O'quvchilarni faol ishtirokga jalb etuvchi usullar, muhokama va fikr almashish jarayonlari	Mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi, matn tuzishda izchillikni ta'minlaydi
Differensial yondashuv	O'quvchilarning individual xususiyatlari va imkoniyatlariga mos ta'limni tashkil etish	Har bir o'quvchining yozma nutqni bosqichma-bosqich rivojlantirishga imkon beradi
Vizual modellash texnologiyasi	Sxema, diagramma va grafik organayzerlar orqali matnni rejalashtirish	Fikrni tartibga solish, matn tuzilishini to'g'ri tashkil etishga yordam beradi
Innovatsion o'qitish yondashuvlari	Zamonaviy metodlar asosida qiziqarli va samarali ta'limni tashkil etish	O'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, yozma nutqqa qiziqishni kuchaytiradi

Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma matn tuzish ko'nikmalarini shakllantirish izchil va bosqichma-bosqich tashkil etiladigan pedagogik jarayon

hisoblanadi. Ushbu jarayon o'quvchilarning nutqiy rivojlanish darajasi, psixologik xususiyatlari va qabul qilish imkoniyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Yozma nutqni rivojlantirish jarayoni odatda sodda elementlardan murakkab tuzilmalarga o'tish tamoyiliga asoslanadi.

Dastlabki bosqichda o'quvchilarning lug'at boyligini oshirish va ularni so'z hamda iboralarni to'g'ri qo'llashga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda ko'rgazmali vositalar, rasmlar, predmetlar va turli vizual materiallardan foydalanish samarali natija beradi. O'quvchilar ko'proq kuzatish, tasvirlash va nomlash orqali til birliklarini o'zlashtiradi, bu esa keyingi yozma faoliyat uchun zarur tayanchni yaratadi.

Keyingi bosqichda o'quvchilar tayyor namunalar asosida ishlash orqali matn tuzish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu jarayonda ularga sodda va tushunarli matnlar taqdim etilib, ularning tuzilishi, mazmuni va mantiqiy bog'liqligi tahlil qilinadi. O'quvchilar berilgan namunaga tayangan holda o'xshash matnlar yaratishga o'rganadi, bu esa ularda yozma nutqning dastlabki ko'nikmalarini shakllantiradi.

Shundan so'ng o'quvchilarga qisman mustaqil yozish topshiriqlari beriladi. Bu bosqichda ular reja, sxema yoki tayanch so'zlar asosida matn tuzishga o'rganadi. Vizual modellash vositalari, grafik organayzerlar va turli rejalashtirish usullari bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar fikrlarini tartibga solish, gaplarni mantiqiy bog'lash va matnni izchil bayon etish malakasini egallaydi.

Yozma nutqni rivojlantirishning keyingi bosqichida o'quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatiga e'tibor qaratiladi. Ular erkin mavzularda matn yaratadi, o'z fikrlarini mustaqil ravishda ifodalaydi. Bu jarayonda o'quvchilarning individual fikrlashi, tasavvuri va ijodkorligi rivojlanadi. O'qituvchi esa yo'naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini bajaradi.

Mazkur bosqichlarning barchasi o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ularni izchil amalga oshirish yozma nutq ko'nikmalarining samarali shakllanishini ta'minlaydi. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni har bir bosqichga integratsiya qilish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, o'rganish jarayonini engillashtiradi va natijadorlikni sezilarli darajada oshiradi.

Yozma matn tuzish ko'nikmalarini rivojlantirish bosqichlari

Bosqich	Mazmuni	Didaktik vositalar va texnologiyalar
Lug'at va iboralarni o'zlashtirish	So'z boyligini oshirish, so'z va iboralarni to'g'ri qo'llashga o'rgatish	Rasmlar, predmetlar, vizual materiallar, interaktiv o'yinlar
Tayyor matnlar asosida o'rganish	Namuna matnlar tahlili, tuzilishi va mantiqiy bog'liqlikni o'rganish	Matn namunasi, taqdimotlar, tahlil va muhokama metodlari
Qisman mustaqil yozish	Reja, sxema yoki tayanch so'zlar asosida matn yaratish	Grafik organayzerlar, vizual sxemalar, interaktiv topshiriqlar
Mustaqil ijodiy faoliyat	Erkin mavzularda matn yaratish, o'z fikrini mustaqil ifodalash	Differensial topshiriqlar, multimedia resurslar, innovatsion metodlar
Natijalarni tahlil qilish	Yozma matnni baholash, tuzilish va izchillikni tekshirish	Baholash jadvallari, qayta ishlash va tahrirlash mashqlari

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma matn tuzish ko'nikmalarining shakllanishi ularning nutqiy rivojlanish darajasi va psixologik xususiyatlariga bevosita bog'liq. Kuzatuv va pedagogik tajribalar jarayonida aniqlanishicha, an'anaviy o'qitish metodlari bunday o'quvchilar uchun etarli samarani bermaydi, chunki ular ko'proq vizual va amaliy tajribaga tayanadi. Shu bois zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan axborot-kommunikatsiya vositalari, interaktiv metodlar, vizual modellash va differensial yondashuvlar ularning yozma nutqini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Tajriba guruhidagi o'quvchilarda multimediali materiallar, interaktiv topshiriqlar va grafik organayzerlardan foydalanish natijasida lug'at boyligi va grammatik tuzilmalarni to'g'ri qo'llash qobiliyati sezilarli darajada oshgani kuzatildi. O'quvchilar matnning mantiqiy izchilligi va kompozitsion tuzilishini yaxshiroq tushunib, fikrlarni ketma-ket bayon etishga o'rgandilar. Bu ularning mustaqil yozma ijodiy faoliyatida ham o'z aksini topdi: ular erkin mavzularda matn yaratishda avvalgisiga nisbatan ko'proq murakkab, mazmunli va mantiqan bog'langan ifodalarni qo'llay boshladilar.

Shuningdek, interaktiv metodlar va differensial yondashuvlar o'quvchilarning faolligini oshirdi. Masalan, "klaster" va "aqliy hujum" metodlari yordamida ular g'oyalarni tizimlashtirishni, reja va sxema asosida matn yaratishni o'rgandilar. Vizual modellash vositalari matn tuzilishini aniqroq ko'rishga yordam berib, yozma nutqda mantiqiy izchillikni ta'minlash imkonini berdi. Shu bilan birga, multimedia resurslar va video materiallar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, ular yozma nutqqa bo'lgan qiziqishini kuchaytirdi.

Tajriba natijalarini solishtirma tahlil qilish ko'rsatdiki, nazorat guruhi o'quvchilari an'anaviy metodlar asosida o'rgatilgan bo'lsa-da, ular matn yaratishda ko'proq xatolarga yo'l qo'ydi, lug'at boyligi cheklangan va mantiqiy bog'lanishlar etarli darajada rivojlanmagan edi. Bu esa zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali olingan natijalarni aniq ajratib ko'rsatdi.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish izchil va bosqichma-bosqich yondashuvni talab qiladi. Lug'at boyligini oshirishdan boshlab, tayyor matnlar asosida tahlil, qisman mustaqil yozish va erkin ijodiy faoliyat bosqichlariga o'tish yozma matn tuzish ko'nikmalarining samarali rivojlanishini ta'minlaydi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar har bir bosqichga integratsiya qilinishi natijasida o'quvchilarning o'quv jarayonida faolligi ortadi, mustaqil fikrlashi rivojlanadi va matn mazmuni boyiydi.

Shu bilan birga, olingan natijalar boshqa tadqiqotlar bilan ham uyg'un keladi. L. Nurmuhamedova va R. Mayerning ilmiy izlanishlari shuni ko'rsatadiki, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarda vizual va multimodal ta'lim usullari yozma nutqni shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi [2, 78-bet; 4, 67-bet]. Shuningdek, UNESCO tavsiyalari ham

individual ehtiyojlarni hisobga olgan, moslashtirilgan o'qitish usullarini qo'llash zarurligini ta'kidlaydi [5, 24-bet].

Natijada, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tizimli va uzviy qo'llash orqali eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirish samaradorligi aniq tasdiqlandi. Bu yondashuv ularning lingvistik, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va inkluziv ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda yozma matn tuzish ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonida aniqlanishicha, ularning nutqiy rivojlanish darajasi va psixologik xususiyatlari bevosita rol o'ynaydi. An'anaviy o'qitish usullari bunday o'quvchilar uchun etarli samarani bermaydi, chunki ular ko'proq vizual va amaliy tajribaga tayanadi. Shu sababli axborot-kommunikatsiya vositalari, interaktiv metodlar, vizual modellash va differensial yondashuvlar yozma nutqni shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Multimediali materiallar, interaktiv topshiriqlar va grafik organayzerlar yordamida lug'at boyligi va grammatik tuzilmalarni to'g'ri qo'llash qobiliyati sezilarli darajada oshadi. O'quvchilar matnning mantiqiy izchilligi va kompozitsion tuzilishini yaxshiroq tushunib, fikrlarni ketma-ket bayon etishga o'rganadilar. Shu bilan birga, interaktiv metodlar ularning faolligini oshirib, matn yaratishda mantiqiylik va izchillikka erishishga yordam beradi.

Vizual modellash vositalari matn tuzilishini aniqroq ko'rishga imkon beradi, fikrlarni tartibga solish va matnni izchil bayon etishga yordam beradi. Multimedia resurslar va video materiallar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, yozma nutqqa bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Yozma matn tuzish ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni bosqichma-bosqich tashkil etilganda – lug'at boyligini oshirish, tayyor matnlar asosida tahlil, qisman mustaqil yozish va erkin ijodiy faoliyat – natijalar sezilarli darajada yaxshilanadi. Har bir bosqichga zamonaviy pedagogik texnologiyalar integratsiya qilinsa, o'quvchilarning o'quv jarayonidagi faolligi ortadi, mustaqil fikrlashi rivojlanadi va matn mazmuni boyiydi.

Ko'rish mumkinki, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda vizual va multimodal ta'lim usullari yozma nutqni shakllantirishda asosiy ahamiyatga ega. Bu yondashuv ularning lingvistik, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi hamda inkluziv ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Виготский Л.С. Психология и развитие человека. – М.: Просвещение, 1984. – 352 с.
2. Nurmuhamedova L. Yozma nutqni rivojlantirish metodikasi. – Tashkent: Fan, 2017. – 120 b.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Tashkent: O'qituvchi, 2019. – 135 b.
4. Mayer R.E. Multimedia Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 283 p.
5. UNESCO. Guidelines for Inclusive Education. – Paris: UNESCO, 2015. – 48 p.